

0232 ლიტერატურა და ლინგვისტიკა LITERATURE AND LINGUISTICS

ვნებიდან განწმენდამდე - ფედრას შინაგანი გზა
(ჟან რასინის «ფედრას» მიხედვით)

ია ხაჭავაძე

აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტი

Akaki Tsereteli State University, Georgia

E-mail: iakvavilia@yahoo.com

რეზიუმე

სტატია განიხილავს ჟან რასინის ტრაგედიას "ფედრა" და მისი მთავარი პერსონაჟის ფედრას შინაგან ტრანსფორმაციას ვნებიდან კათარსისამდე. ნაშრომში გაანალიზებულია მინოსისა და პასიფაეს ასულ ფედრას მტკივნეული და რთულ ემოციური მდგომარეობა, მისი გზა ვნებიდან განწმენდამდე, მისი სულიერი მოგზაურობა, შინაგანი ბრძოლა და მორალური დილემები. ასახულია, თუ როგორ აერთიანებს რასინი კლასიციზტურ ტრადიციებს, ფსიქოლოგიურ სიღრმესა და ზნეობრივ საკითხებს ამ დრამატულ ისტორიაში, გაანალიზებულია ფედრას პერსონაჟის ფსიქოლოგიური სიღრმეები, ნაჩვენებია ფედრას შინაგანი წინააღმდეგობები, ვნების და მოვალეობის კონფლიქტი, სირცხვილი, დანაშაული და მათი როლი ფედრას ტრაგიკულ ბედისწერაში. ნაშრომი იკვლევს რასინის მიერ არჩეული კლასიციზმის ტრადიციებს, რომელთა მეშვეობითაც ავტორი გმირის კათარსის გვიჩვენებს და აღწერს, როგორ გადადის პერსონაჟი აკრძალული სიყვარულის ვნებიდან თვითმშენებლისა და სულიერი განწმენდის ეტაპზე.

საკვანძო სიტყვები: ფრანგული კლასიციზტური დრამატურგია, რასინი, კლასიციზმი, ტრაგედია, ფედრა, იპოლიტი, კათარსისი, მორალური ტრანსფორმაცია, ტრაგიკული დრამა, სულიერი განწმენდა.

XVII საუკუნის ფრანგულ კლასიციზტურ ლიტერატურაში ჟან რასინის "ფედრა" წარმოადგენს განსაკუთრებულ მოვლენას, რომელმაც მნიშვნელოვნად განსაზღვრა არა მხოლოდ ეპოქის ლიტერატურული განვითარების ტენდენციები, არამედ ახალი პერსპექტივით წარმოაჩინა უნივერსალური პრობლემატიკა. XVII საუკუნის ფრანგული კლასიციზმის ესთეტიკური პრინციპები ამ ნაწარმოებში ჰარმონიულად ერწყმის ანტიკური მითოლოგიის სიღრმისეულ გააზრებას, რაც ქმნის უნიკალურ მხატვრულ სინთეზს. ტრაგედიაში კლასიციზმის მხატვრული პრინციპები ვლინდება რამდენიმე ფუნდამენტურ ასპექტში:

1. ფორმალური სტრუქტურა: სამი ერთიანობის პრინციპის მკაცრი დაცვა (დრო, ადგილი, მოქმედება), ალექსანდრიული საზომის ვირტუოზული გამოყენება, კომპოზიციური სიმწყობრე და დრამატული მოქმედების მკაფიო განვითარება;
2. ესთეტიკური კონცეფცია: გონებისა და გრძნობის დაპირისპირების მხატვრული რეპრეზენტაცია, კლასიციზტური იდეალების (წესრიგი, ჰარმონია, ზომიერება) მხატვრული განსახიერება, ანტიკური სიუჟეტის ინტერპრეტაცია.
"ფედრას" ჰუმანისტური პრობლემატიკა მოიცავს რამდენიმე მნიშვნელოვან ასპექტს:
1. ეგზისტენციალური: ადამიანური არსებობის ტრაგიკული ბუნების გააზრება, პიროვნების თავისუფალი ნებისა და ბედისწერის ურთიერთმიმართების საკითხი, მორალური არჩევანის ტვირთი და პასუხისმგებლობა.
2. ფსიქოლოგიური: ადამიანური ვნებების ფსიქოლოგიური ანატომია, შინაგანი კონფლიქტის დინამიკის დეტალური ანალიზი, პიროვნების ფსიქოლოგიური ტრანსფორმაციის პროცესი.
3. მორალურ-ეთიკური: ინდივიდუალური სურვილებისა და საზოგადოებრივი ნორმების დაპირისპირება, მორალური პასუხისმგებლობის საკითხი, სულიერი განწმენდის გზის ძიება.

რასინის მიერ ანტიკური მითის ინტერპრეტაცია გამოირჩევა რამდენიმე ინოვაციური მახასიათებლით:

1. ფსიქოლოგიური რეალიზმი: პერსონაჟთა შინაგანი სამყაროს დეტალური ანალიზი, ფსიქოლოგიური მოტივაციების სიღრმისეული კვლევა, ემოციური მდგომარეობების ნიუანსირებული აღწერა.
2. მორალური დიალექტიკა: მორალური არჩევანის კომპლექსურობის წარმოჩენა, პიროვნული პასუხისმგებლობის საკითხის აქტუალიზაცია.
3. სულიერი განწყობის კონცეფცია: კათარსის თანამედროვე გააზრება, პიროვნული ტრანსფორმაციის პროცესის ანალიზი, მორალური აღდგენის გზების ძიება. (Maulnier, 1947: 34).

ნაწარმოების მთავარი ფიგურაა დედოფალი ფედრა, რომელსაც შეუყვარდა თავისი გერი იპოლიტი. აცნობიერებს რა თავისი სურვილის ტრაგიკულობას, ფედრა საკუთარ თავთან მძაფრ კონფლიქტშია სასიყვარულო ვნების, სირცხვილისა და ზნეობრივი მოვალეობის გამო.

ფედრას გზა წარმოადგენს ადამიანის შინაგანი ევოლუციის მაგალითს, სადაც აკრძალული ვნება და მორალური ვალდებულებები ერთმანეთს უპირისპირდებიან. ფედრას შინაგანი გზა სწორედ აქედან იწყება - აკრძალული სიყვარულით თავისი გერის, იპოლიტის მიმართ. ეს გრძნობა მასში იწვევს ღრმა შინაგან კონფლიქტს - ერთი მხრივ არის დაუოკებელი ვნება, მეორე მხრივ კი მორალური ვალდებულებები მეუღლისა და საზოგადოების წინაშე. რასინი ოსტატურად გვიჩვენებს ამ შინაგან ბრძოლას პერსონაჟის მონოლოგებში.

J'ai conçu pour mon crime une juste terreur;
J'ai pris la vie en haine, et ma flamme en horreur.
Je voulais en mourant prendre soin de ma gloire;
Et dérober au jour une flamme si noire“ (Racine, 1999: 91).

თავს დატეხილი ძლიერი ვნების გამო მას აღარ შეუძლია კონტროლი გაუწიოს საკუთარ თავს. ეს დილემა განსაკუთრებით მწვავედ წარმოჩინდება III მოქმედების I სცენაში, როდესაც ენონა ურჩევს, სახელმწიფოს მმართველობით დაკავდეს და თავს მოერიოს, გაღვივების ნაცვლად მასში არსებული ვნების ცეცხლი ჩააქროს:

„Ainsi, dans vos malheurs ne songeant qu'à vous plaindre,
Vous nourrissez un feu qu'il vous faudrait éteindre.
Ne vaudrait-il pas mieux, digne sang de Minos,
Dans de plus nobles soins chercher votre repos;
Contre un ingrat qui plaît recourir à la fuite,
Régner, et de l'État embrasser la conduite ?“ (Racine 1999: 99)

რაზეც ფედრა პასუხობს:

„Moi, régner ! Moi, ranger un État sous ma loi
Quand ma faible raison ne règne plus sur moi !
Lorsque j'ai de mes sens abandonné l'empire !
Quand sous un joug honteux à peine je respire !
Quand je me meurs !“ (Racine 1999: 99)

ფედრას ტრაგედია მდგომარეობს იმაში, რომ იგი სრულად აცნობიერებს თავისი გრძნობების უკანონობას, მაგრამ ვერ ახერხებს მათ დაძლევას. მისი ცნობიერება გახლეჩილია ვნებასა და მოვალეობას შორის. მას წარმოუდგენელი შინაგან კონფლიქტი აქვს საკუთარ თავთან. იპოლიტის მიმართ სიყვარული მას ტანჯავს და უმძიმეს მდგომარეობაში აყენებს, ეს გრძნობა მას ტვირთად ექცა. ფედრა ამ ტანჯვას საკუთარ თავს უმაღლეს და ცდილობს, განერიდოს. მორალურ - რელიგიური მრწამსისა და ვნება- სიყვარულის ჭიდილი მას მძიმე მდგომარეობაში აგდებს:

"Les dieux m'en sont témoins, ces dieux qui dans mon flanc

Ont allumé le feu fatal à tout mon sang,
Ces dieux qui se sont fait une gloire cruelle
De séduire le coeur d'une faible mortelle." (Racine 1999: 49).

ეს შინაგანი კონფლიქტი თანდათან მძაფრდება და აღწევს კულმინაციას, როდესაც ფედრა იპოლიტეს უმხელს თავის გრძნობებს.

განსაკუთრებით საყურადღებოა ფედრას მეტამორფოზა პიესის განვითარებასთან ერთად. თავდაპირველად იგი ცდილობს დამალოს თავისი გრძნობები, შემდეგ ებრძვის მათ, ბოლოს კი აღიარებს. ეს აღიარება ხდება პირველი ნაბიჯი მისი სულიერი განწმენდისკენ.

ფედრას შინაგანი ტრანსფორმაციის პირველი ეტაპი არის თვითმოტყუების ფაზა, სადაც იგი ცდილობს უარყოს და დაფაროს საკუთარი გრძნობები. ეს პერიოდი ხასიათდება ინტენსიური ფსიქოლოგიური ბრძოლით, რომელიც აისახება მის ქცევასა და მეტყველებაში. რასინი ოსტატურად აჩვენებს, როგორ იწვევს ეს შინაგანი კონფლიქტი ფიზიკურ და სულიერ ტანჯვას.

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია მომენტი, როდესაც ფედრა გადადის თვითმოტყუებიდან აღიარების ფაზაში. ეს გადასვლა არ არის მარტივი ან ერთჯერადი აქტი; იგი წარმოადგენს რთულ ფსიქოლოგიურ პროცესს, რომელიც მოიცავს როგორც შინაგან ბრძოლას, ისე გარე გარემოებების ზეგავლენას.

ფედრას მიერ საკუთარი გრძნობების აღიარება წარმოშობს ახალ მორალურ კრიზისს. იგი იძულებულია გააცნობიეროს არა მხოლოდ თავისი ვნების უკანონობა, არამედ ის ტრაგიკული შედეგებიც, რაც ამ ვნებამ გამოიწვია. განსაკუთრებით მძიმეა მომენტი, როდესაც ფედრა აცნობიერებს თავის როლს იპოლიტეს ბედისწერაში, რაც კიდევ უფრო მძაფრდება მის მიერ ცრუ ბრალდების წაყენების შემდეგ.

ჟან რასინი გვიჩვენებს, როგორ ხდება დანაშაულის გაცნობიერება კათარსისის წინაპირობა. ფედრას მიერ საკუთარი მორალური პასუხისმგებლობის აღიარება წარმოადგენს გადაწყვეტ ნაბიჯს სულიერი განწმენდისკენ. ამ პროცესში მკაფიოდ იკვეთება კლასიციზმის ერთ-ერთი ფუნდამენტური პრინციპი – გონების უპირატესობა ვნებაზე, რაც საბოლოოდ განაპირობებს პროტაგონისტის მორალურ ტრანსფორმაციას.

ამ კონტექსტში განსაკუთრებით საყურადღებოა რამდენიმე კარდინალური ასპექტი.

უპირველეს ყოვლისა, აღსანიშნავია ფედრას შინაგანი კონფლიქტის დიალექტიკური ბუნება. მასში იკვეთება ორი ურთიერთსაპირისპირო ძალა: ერთი მხრივ, ირაციონალური ვნება, რომელიც დესტრუქციული იმპულსების სახით ვლინდება, და მეორე მხრივ, მორალური თვითშემეცნება, რომელიც თანდათანობით იღვიძრებს და მძლავრობს.

თვითშემეცნების პროცესში გამოიყოფა სამი ძირითადი ეტაპი:

პირველი ეტაპი ხასიათდება ფსიქოლოგიური რეზისტენტულობით – ფედრა ცდილობს უარყოს საკუთარი გრძნობები და შეინარჩუნოს მორალური სტატუს-კვო. ის საკუთარ გრძნობებს მკაცრად ეწინააღმდეგება, რითაც ცდილობს განერიდოს მორალურ დაცემას. ამ ეტაპზე ფედრას შინაგანი კონფლიქტი მწვავე და მოუხერხებელია, რადგან ვნება და მოვალეობის გრძნობა ერთმანეთს ებრძვიან.

მეორე ეტაპზე ვხედავთ ინტროსპექციის გაღრმავებას – ფედრა იწყებს საკუთარი ქმედებების კრიტიკულ გააზრებას და მათი ეთიკური შედეგების შეფასებას. ის აცნობიერებს, რომ მისი ვნება ჰიპოლიტესადმი არა მხოლოდ პიროვნული ტრაგედიაა, არამედ სოციალური და ზნეობრივი კატასტროფის პოტენციალს ატარებს. ფედრას შფოთვა მორალური თვითშემეცნების მტკივნეულ პროცესში ვლინდება.

მესამე, კულმინაციურ ეტაპზე კი ხდება სრული მორალური გამოფხიზლება და პასუხისმგებლობის აღება, რაც საბოლოოდ კათარსისში გადადის. მისი აღსარება ჰიპოლიტთან დაკავშირებით არ არის მხოლოდ დანაშაულის აღიარება; ეს არის მცდელობა, აღადგინოს

ზნეობრივი წონასწორობა. ამ ეტაპზე ფედრას ტრაგიკული ფინალი – შხამის მიღება – პიროვნული და ეთიკური განწყენდის უმაღლესი ფორმაა (Forestier, 1999: 45).

განსაკუთრებით მნიშვნელოვანია ის გარემოება, რომ ჟან რასინთან კათარსისი არ წარმოადგენს მხოლოდ ემოციურ განწყენდას. იგი უფრო ღრმა, ეგზისტენციალურ ხასიათს ატარებს და მოიცავს პიროვნების მთლიან ტრანსფორმაციას ზნეობრივ კრილში. მისი თვითმკვლელობა არა მხოლოდ გაქცევაა რეალობისგან, არამედ მორალური განწყენდის საბოლოო აქტი, რომელშიც ვლინდება მისი სრული პასუხისმგებლობა (Bury, E., 1999, p.33).

ფედრას ტრაგიკული აღსასრული აჩვენებს, როგორ შეიძლება ინდივიდუალური მორალური კრიზისი საყოველთაო ეთიკური გაკვეთილის წყარო გახდეს. მისი გარდაცვალება ტრანსცენდენტური ხასიათისაა – იგი არ არის მხოლოდ პირადი ტრაგედია, არამედ ზოგადსაკაცობრიო ზნეობრივი გამოცდილების სიმბოლო. მისი თვითმკვლელობა, რაც შხამის მიღებაში გამოიხატება, არ არის მხოლოდ გაქცევა რეალობიდან, არამედ მისი მორალური განწყენდის უკანასკნელი აქტი (Forestier, 1988:34).

აღსანიშნავია ისიც, რომ რასინი ახერხებს წარმოაჩინოს კათარსისის პროცესი არა როგორც წრფივი მოძრაობა, არამედ როგორც რთული დიალექტიკური სპირალი, სადაც ყოველი ახალი ეტაპი წინამორბედის უარყოფითა და იმავდროულად მისი შენარჩუნებით ხასიათდება.

ჟან რასინი განსაკუთრებული ოსტატობით წარმოაჩენს, როგორ ხდება ფედრას პირადი ტრაგედია უნივერსალური მორალური გაკვეთილის წყარო. მისი სულიერი განწყენდის გზა გვიჩვენებს, რომ ჭეშმარიტი კათარსისი მოითხოვს არა მხოლოდ დანაშაულის აღიარებას, არამედ მის სრულ გაცნობიერებასა და მორალურ პასუხისმგებლობას.

ამრიდან, ჟან რასინის „ფედრა“ ადამიანის შინაგანი ტრანსფორმაციის უნიკალური ნიმუშია. ფედრას პერსონაჟი წარმოადგენს არქეტიპულ გზას ვნებიდან განწყენდამდე, სადაც აკრძალული სიყვარული, სირცხვილი, დანაშაულის შეგრძნება და საბოლოოდ კათარსისი ქმნის ტრაგიკული გმირის სულიერი ევოლუციის საფუძველს.

ფედრას ტრაგედია გვიჩვენებს, რომ ჭეშმარიტი კათარსისი მოითხოვს საკუთარი დანაშაულის სრულ გაცნობიერებას და პასუხისმგებლობის აღებას. მისი სულიერი განწყენდის პროცესი ხაზს უსვამს იმ რთულ გზას, რომელიც ადამიანს უნდა გაიაროს საკუთარი ვნებებისა და მორალური ვალდებულებების დასაძლევად. რასინის პიესა კლასიციტური სიზუსტით და ფსიქოლოგიური სიღრმით აერთიანებს ზნეობრივ და ფილოსოფიურ საკითხებს. იგი გახლავთ გაკვეთილი იმის შესახებ, თუ როგორ შეიძლება დაუოკებელი ვნება გახდეს როგორც მორალური კრახის, ისე სულიერი აღმასვლის საფუძველი.

ნაწარმოები რჩება კლასიციზმის ეპოქის შედეგად, რომელიც თანამედროვე მკითხველსაც კი აძლევს ღრმა ფსიქოლოგიური და მორალურ-ფილოსოფიური დაფიქრების საბაზს. ჟან რასინის "ფედრა" გვიჩვენებს, რომ ადამიანის სულიერი სამყარო, მისი შინაგანი ბრძოლები და მორალური დილემები რჩება მარადიულ თემად, რომელიც სცილდება კონკრეტული ეპოქისა თუ კულტურის საზღვრებს.

ლიტერატურა

1. Bury, Emmanuel, «Les Antiquités de Racine», Présences de Racine, Œuvres et critiques, XXIV, 1, Gunter Narr Verlag, 1999;
2. Maulnier, T. (1947). Racine. Paris: Gallimard.
3. Mauriac, F. (1962). La vie de Racine. Paris: Collection 10/18.
4. Moreau, P. (1956). Racine. Paris: Hatier.
5. Picard, R. (1961). La carrière de Jean Racine. Paris: N.R.F.
6. Pommier, J. (1954). Aspects de Racine. Paris: Nizet.
7. Tanqueray, F. J. (1937). Le Jansénisme dans les tragédies de Racine. Paris: Boivin.
8. Truc, G. (1926). Jean Racine, l'œuvre, l'artiste, l'homme et le temps. Paris: Garnier.
9. Forestier, G. (1999). Racine. Œuvres complètes, vol. 1. Paris, France: Gallimard, «Pléiade».

10. Forestier, Georges, «Le rêve littéraire du baroque au classicisme: réflexes typologiques et enjeux esthétiques», Revue des Sciences humaines, 211/3, 1988;
11. Adam, Antoine. Histoire de la littérature française au 17e Siècle. Paris: Domat, 1954.
12. Barrault, Jean-Louis. Phèdre, "Collection Mises en Scènes". Paris: Editions de Seuil, 1946.
13. Butler, P. Classicisme et baroque dans l'œuvre de Racine.
14. Paris: Nizet, 1959.
15. France, Peter. (1992). Politeness and its Discontents: Problems in French Classical Culture. Cambridge: Cambridge University Press.
16. Orlando, Francesco Charmaine. (1978). Toward a Freudian Theory of Literature with an Analysis of Racine's Phèdre. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
17. Roaten, Darnell. "7. Racine, Phèdre (1677)". Structural Forms in the French Theater, 1500-1700, Philadelphia: University of Pennsylvania Press, 1960
18. Racine, Jean. (1999) "Phèdre", Paris, «Gallimard»

**From Passion to Purification - Phèdre's Inner Journey
(Based on Jean Racine's "Phèdre")**

Ia Khachapuridze

Abstract

This study examines the complex psychological and moral transformation of Phèdre in Racine's masterpiece "Phèdre", analyzing her path from destructive passion to ultimate catharsis. Through close textual analysis, the research explores the dialectical nature of Phèdre's inner conflict, identifying three distinct stages of her moral consciousness: initial denial, critical self-reflection, and final ethical awakening. The paper argues that Jean Racine's portrayal of Phèdre's spiritual journey transcends individual tragedy to become a universal paradigm of moral transformation. Particular attention is paid to the way Jean Racine constructs catharsis not merely as emotional purification but as a profound existential transformation. The study demonstrates how Phèdre's personal moral crisis becomes a source of broader ethical understanding, contributing to our comprehension of human moral development and spiritual purification.

Keywords: French classicist dramaturgy, Racine, classicism, tragedy, Phaedra, Hippolytus, catharsis, moral transformation, tragic drama, spiritual purification.